

Doctor en Ciències Polítiques per la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB)

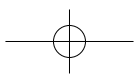
Guillem Rico

Els líders sí que importen

Quin és l'impacte electoral dels líders? Com afecten les seves imatges la probabilitat de votar un partit o un altre? La posició dels experts sobre aquesta qüestió s'ha mogut entre el descuit i l'escepticisme. Tanmateix, la major part dels estudis més recents coincideixen a assenyalar el pes dels candidats en el comportament dels votants. Aquest article repassa alguns dels principals arguments que expliquen la personalització del vot en les democràcies contemporànies.

Pregunteu a algú què pensa sobre el paper que tenen els líders a l'hora de decidir el sentit del vot dels electors.¹ Pregunteu-ho als periodistes. Pregunteu-ho als mateixos polítics. Només cal veure el seguiment que fan els mitjans de comunicació de cadascun dels moviments dels caps de cartell de les principals formacions polítiques del país. O el protagonisme que adquireixen els candidats en les campanyes electorals organitzades pels partits, l'èmfasi que en fan els partits durant les campanyes electorals. Si hom té en compte la percepció dels actors implicats, tot fa pensar que la imatge dels líders té un impacte rellevant en el comportament dels votants.

La ciència política, però, no ha arribat encara a una conclusió ferma sobre aquesta qüestió. Pregunteu a un politòleg, a un estudiós del comportament electoral. Rarament n'obtindreu una resposta clara i contun-

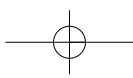

Els líders sí que importen

Si hom té en compte la percepció dels actors implicats, tot fa pensar que la imatge dels líders té un impacte rellevant en el comportament dels votants.

dent, i en la majoria dels casos veureu com l'expert arronsa les espatlles. I és que, malgrat l'interès que desperten els líders en l'esfera pública, la ciència política, paradoxalment, no hi ha posat gaire atenció. Encara que en els darrers temps han conegut un creixement significatiu, els treballs al voltant d'aquest factor són encara escassos, sobretot si els comparem amb els que s'han produït al voltant d'altres variables del comportament electoral, com ara els efectes de la situació econòmica o l'impacte de la classe social. Al marge d'aquest oblit, una part important dels que sí s'hi han apropat tendeix a mostrar certes reserves sobre la possibilitat que les imatges dels líders realment intervinguin en les decisions de vot.² Com poden tenir cap influència l'aparença externa, les habilitats comunicatives o l'estil personal dels candidats? En quin lloc queda un règim democràtic si el vot dels ciutadans és manipulat tan fàcilment com poden ser-ho les imatges dels líders? Hi ha qui creu que, sortosament, allò que la gent veu en els polítics no respon a l'aspecte d'aquests sinó que és tan sols un reflex de les seves actituds envers als partits als quals pertanyen i les seves actuacions. Hom dóna suport al candidat que més li agrada, però no perquè el trobi més simpàtic, més eloqüent o més brillant. Si el veu així és, precisament, perquè les seves predisposicions envers els objectes més estables de l'escena política (i especialment els partits) condicionen les seves percepcions. Si hi ha cap efecte, és un efecte marginal, que s'esvaeix fàcilment quan es contraposa a la importància de les identitats ideològiques i les simpaties partidistes dels votants.

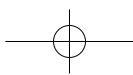
Heus ací les raons que expliquen l'oblit del factor líder per part de molts politòlegs i les reticències per part d'alguns altres sobre la seva influència electoral. D'una banda, els treballs pioners sobre el comportament dels votants van donar prioritat a les explicacions de caire estructural. Aquests models defensaven la importància crucial de les predisposicions polítiques, i en particular de les predisposicions envers els partits -elements més estables del panorama polític. Aquestes predisposicions, adquirides a una edat primerenca i consolidades al llarg de la vida del ciutadà, condicionen fortament la formació d'impressions dels objectes més transitoris, com ara els líders. Així, les simpaties partidistes i les identifi-

cacions ideològiques tenen una influència a llarg termini en el comportament electoral i n'expliquen l'estabilitat i els canvis de gran abast. L'impacte que poden tenir els líders que se succeeixen al capdavant dels partits explicaria, juntament amb altres elements de la conjuntura política, el canvi electoral a curt termini.

D'altra banda, hi ha un inconvenient de tipus normatiu. L'ideal democràtic concep les polítiques públiques de baix a dalt i, senzillament, no té en compte el fenomen del lideratge. El govern i els representants parlamentaris són escollits sobre la base d'un programa polític, que tracten de portar a terme un cop en el càrrec. El problema és que, d'acord amb els resultats de les recerques empíriques, els ciutadans de les democràcies modernes rarament assoleixen les competències mínimes que preveu la teoria democràtica. Per a la majoria de la gent, la política acostuma a ser una de les seves darreres preocupacions, i el seguiment que en fan, esporàdic i superficial. Així doncs, els electors tampoc no acostumen a conèixer les propostes de les formacions en competició, i fins i tot se'ls fa difícil identificar alguns dels trets més distintius dels seus programes. Aquesta visió pessimista de les capacitats dels ciutadans ha estat fortament contestada durant les darreres dècades pels investigadors electorals, que han tractat de descobrir la manera en què, malgrat les evidents limitacions, els votants aconsegueixen prendre decisions, si no totalment racionals, almenys «raonables», de tal manera que puguin exercir un cert control sobre els seus governants i garantir la representació dels seus interessos. En el marc d'aquest projecte, la recerca sobre els candidats no resulta gaire atractiva. Generalment, la influència dels líders s'associa a la manca d'habilitats dels electors. La personalització del vot és interpretada en oposició al vot motivat per raons ideològiques i políticament substantives, és a dir, al vot cívic i sofisticat per excel·lència. Mentre que la ideologia i el programa apareixen com a bases pertinents de comportament, l'interès pels candidats denota superficialitat i fins i tot frivolitat per part dels electors. Així, la idea que la importància dels líders és un símptoma de les reduïdes capacitats polítiques dels ciutadans situa el fenomen en un lloc secundari de l'agenda científica.

**L'ideal democràtic
concep les polítiques
públiques de baix a dalt
i, senzillament, no té en
compte el fenomen del
lideratge.**

Els líders sí que importen

En el nostre context hi ha un aspecte addicional que genera reticències entre els experts. És el fet que ens trobem en un règim de caire parlamentari on, a diferència dels sistemes presidencialistes com l'americà, l'electorat no elegeix directament el cap de l'Executiu i els partits són organitzacions fortes amb un marcat protagonisme polític, la qual cosa resta visibilitat i poder als candidats.

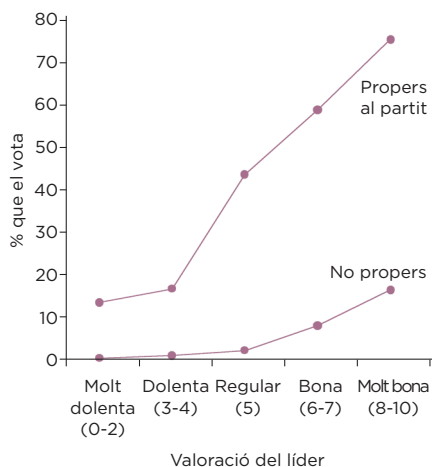
Com he dit, el volum de recerques sobre els efectes del lideratge ha augmentat de forma notable en els darrers anys. Bona part d'aquests treballs tendeix a confirmar la idea que, malgrat les reserves apuntades, els votants de les democràcies occidentals sí que tenen en compte les imatges dels candidats. Les dades demostren que la probabilitat que l'elector doni suport a un partit millora significativament com més favorable és la seva impressió del seu líder. Això, però, no significa que aquest fenomen pugui entendre's al marge de l'impacte d'altres variables igualment rellevants que donen forma a les imatges dels candidats i condicionen els seus efectes. Vegem-ne un exemple proper. El gràfic següent resumeix la relació entre la valoració dels líders dels cinc principals partits polítics de Catalunya (CIU, PSC, ERC, PP I ICV) i el suport obtingut en les eleccions autonòmiques del 2006.³ Les línies mostren la mitjana de vot dels partits segons la valoració dels seus candidats, i diferencien els entrevistats en funció de si se senten molt o bastant propers al partit o se'n senten més distants. Els resultats indiquen, per exemple, que els propers a un partit que alhora tenen una molt bona opinió del seu líder (una nota de vuit o més punts en una escala de zero a deu), l'acaben votant en una mitjana del 75% del casos;

El fet de simpatitzar amb una determinada formació no garanteix en absolut que el votant li acabi donant suport en les eleccions.

per contra, si la valoració és molt dolenta (de zero a dos punts), el suport cau fins a només el 13%. Hom pot comprovar, doncs, que el fet de simpatitzar amb una determinada formació no garanteix en absolut que el votant li acabi donant suport en les eleccions. Quan l'avaluació del líder està per sota de l'aprovat, el percentatge que li dóna suport no és insignificant però sí molt minoritari. Només si la simpatia coincideix amb una bona o

molt bona valoració del líder la probabilitat de votar-lo supera el 50%. Tal com demostra el gràfic, si no hi ha sintonia amb el partit, el nivell de suport es manté en un nivell sensiblement inferior. Això és una prova de l'e-

norme importància de les predisposicions envers els partits polítics. Tanmateix, el patró ascendent de la línia posa de manifest que la capacitat d'atracció dels candidats afecta també els que no estan predisposats. Quan la impressió del líder és molt favorable, una mitjana del 16% d'aquests votants acaba donant suport al partit encara que no s'hi sentin propers –una xifra no gaire elevada però tampoc menyspreable, sobretot si tenim en compte que gairebé la meitat dels catalans no se sent atret per cap partit en particular. En definitiva, un candidat amb una bona imatge garanteix el suport de la majoria dels simpatitzants i pot atraure un sector significatiu dels que no ho són. Un candidat amb una imatge pobre pot ser un seriós inconvenient per a les expectatives electorals de la seva formació.

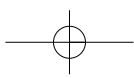

En primera instància, el debat sobre l'impacte dels líders cal abordar-lo en termes empírics. Les dades són prou esclaridores en aquest terreny. Però, com hem vist, les reticències van més enllà de les dades. No n'hi ha prou amb demostrar que les imatges dels candidats tenen un pes en les decisions dels votants. A més cal justificar aquest interès dels ciutadans envers els líders. Sortosament, les recerques dels últims temps han aportat tota una bateria d'interpretacions convincents que ens ajuden a comprendre el com i el perquè de la personalització del vot. Per començar s'ha

Els líders sí que importen

de fer referència al procés de modernització. Les societats avançades han experimentat en les darreres dècades un seguit de canvis a tots els nivells que han alterat profundament les rígides estructures socials d'altres èpoques, amb la qual cosa han afavorit la mobilització social, han accelerat el ritme de la secularització, han facilitat l'accés a la informació i han ampliat les habilitats cognitives de la població. Els interessos dels ciutadans són avui molt més heterogenis i complexos que en el passat, de manera que ja no és tan senzill trobar el partit que millor els representa a partir de la seva posició en l'estructura social. L'automatisme del vot s'ha trencat, si és que mai havia existit.

Al mateix temps, els partits han renunciat a l'expressió de perfils ideològics molt marcats, tot adoptant estratègies més inclusives per tractar de recaptar suport des de tots els sectors de l'electorat. Això, és clar, no significa que hagin renegat definitivament dels seus orígens. Els orígens continuen marcant la identitat dels partits, però cada cop menys les seves polítiques. La ideologia segueix inspirant els grans valors i objectius dels partits, però alhora permet un alt grau de flexibilitat en la definició dels programes polítics. És sabut, però, que a les democràcies occidentals les organitzacions partidistes es troben immerses en una crisi de representativitat que dificulta el seu paper en l'articulació de les demandes dels ciutadans. En aquestes circumstàncies, els líders polítics han absorbit en bona mesura la funció programàtica que tradicionalment exercien els partits. Els partits no són entitats monolítiques on els líders actuen com a mers delegats. Dins seu conviuen idees i programes alternatius i sovint enfrontats que hom identifica amb figures amb noms i cognoms. Un exemple. Recentment s'ha debatut sobre la veritable naturalesa de la confrontació en el liderat del Partit Popular: es tracta d'una lluita d'idees o de persones? L'error és contraposar una cosa a l'altra. Com habitualment succeeix, es tracta d'una lluita encapçalada per persones, però que també defensen polítiques diferents.⁴ No és estrany que el relleu del líder acostumi a aixecar expectatives de canvi, i probablement constitueix l'oportunitat més adient per portar a terme amb credibilitat una política renovada. La personalització, per tant, no està exempta de contingut polític substancial. Els líders més influents són, precisament, aquells que –com Franklin D. Roosevelt als anys trenta– aconseguen definir posicions inèdites en

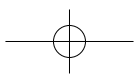

el seus partits i, d'aquesta manera, alteren els termes del debat polític durant dècades.

En el terreny de les institucions, cal fer referència als canvis derivats de la *presidencialització* dels sistemes polítics. Tot i el seu disseny original, i sense necessitat de modificar-ne els aspectes formals (en el cas espanyol, ja de per si favorables al protagonisme dels presidents), els règims parlamentaris han anat adoptant pràctiques pròpies dels règims presidencialistes. Diversos estudis demostren que, en els darrers temps, els presidents i primers ministres de les democràcies parlamentàries han vist incrementar la seva autonomia i recursos dins dels governs, en el marc d'un poder executiu que ja gaudeix d'una clara preeminència davant d'altres poders de l'Estat. En paral·lel, els líders en general han vist augmentar el seu pes dins dels partits, almenys en la mesura en què són capaços de garantir-los l'èxit electoral. Sempre que proporcionin un grau de suport satisfactori, els partits es deixen portar pels designis dels líders, que així disposen d'un ample marge de llibertat per dissenyar l'estratègia política de l'organització.

Pel que fa als mitjans de comunicació, no hi ha dubte que tenen un paper cabdal en la personalització de la política. La difusió dels mitjans audiovisuals, i en especial de la televisió, fa possible que els líders es posin en contacte directament amb els ciutadans, sense necessitat d'intermediaris, oferint una il·lusió de proximitat i veracitat a l'abast de la pràctica totalitat del cos electoral. El missatge polític passa a tenir veu i cara. Al mateix temps, la premsa fa valer el seu creixent pes en el comportament dels partits. Les campanyes s'organitzen en funció de les exigències formals i les preferències del mitjà: la imatge per davant del discurs, la persona abans que el contingut, el drama per sobre de l'exposició sistemàtica i contextualitzada dels fets. La premsa tendeix a presentar el debat entre partits en termes de joc de poder, un joc estratègic de confrontació, on els actors individuals i les seves motivacions últimes, i no els seus arguments, esdevenen el veritable focus d'interès. L'estil que imposen els professio-

Diversos estudis demostren que, en els darrers temps, els presidents i primers ministres de les democràcies parlamentàries han vist incrementar la seva autonomia i recursos dins dels governs, en el marc d'un poder executiu que ja gaudeix d'una clara preeminència davant d'altres poders de l'Estat.

Els líders sí que importen

nals de la comunicació no només converteix els líders en protagonistes de les notícies sinó que sovint fa d'ells el principal tema de la informació política.

Tot plegat crea les condicions perquè les imatges dels candidats acabin pesant en les decisions de vot. Abans que qualsevol entitat abstracta, els votants prefereixen responsabilitzar una persona dels resultats de les actuacions de les institucions que encapçalen. Les nostres percepcions tendeixen a exagerar la capacitat dels líders, i en especial dels presidents, a l'hora d'alterar el curs dels esdeveniments polítics. L'individu acostuma a portar al terreny personal l'explicació de tot allò que succeeix al seu voltant. En comparació amb la utilització de consideracions ideològiques i estrictament polítiques, l'elector és un autèntic expert en el processament de la informació de tipus personal, ja que és quelcom que fa quotidianament en les relacions amb els altres. De forma inevitable, les estratègies que fem servir per avaluar la gent amb què tractem dia a dia interfereixen en la manera com processem la informació procedent del món de la política. La reproducció d'aquestes estratègies ben conegudes explica el fet que sovint preferim interpretar el debat polític en termes de persones, en lloc d'emprar conceptes potser més «sofisticats» però menys familiars per a la majoria de la gent. En fer-ho, sovint caiem en l'error d'explicar els successos polítics sobre la base del caràcter dels personatges implicats, oblidant el paper que hi exerceixen els condicionaments externs. Així, les actuacions del govern són interpretades en funció de tal o qual tret de la personalitat del president, i no com el resultat d'una sèrie de factors contextuals. La fe en les interpretacions personals està fortament arrelada en la psicologia de l'individu. Tendim a veure el caràcter com un atribut estable. Un cop hem extret una conclusió sobre el caràcter d'una persona, la fem servir per explicar i predir la seva conducta gairebé en qualsevol circumstància. Des del punt de vista subjectiu, les consideracions personals són fàcilment accessibles i notablement acurades, i és per això que tot sovint portem la política al terreny personal.

Tanmateix, l'ús que fem d'aquesta mena d'informació acostuma a estar guiat per motivacions de tipus polític. Els votants tenen en compte el caràcter dels líders sobretot en la mesura en què els proporciona elements de judici que són políticament rellevants. Les promeses dels partits valen

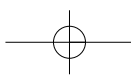
molt poc si no confiem en els líders que les han de portar a terme. La majoria de les característiques personals que mereixen l'atenció dels electors tenen un valor instrumental, bé perquè serveixen per inferir la probabilitat que els projectes dels polítics es facin realitat, bé perquè ajuden a predir com actuaran en situacions imprevistes, o fins i tot perquè ens ofereixen pistes sobre les seves veritables posicions polítiques. Els estudis empírics han demostrat que les qualitats que els votants tenen més presents són la competència, la integritat, l'empatia i la capacitat de lideratge, i no pas la simpatia, l'eloqüència o l'aparença externa.

Personal is political. Aquest antic lema del moviment feminista es pot aplicar al raonament dels votants envers els líders. Moltes de les consideracions de vot són personals en la forma però polítiques en el fons. Hom pot concebre una conducta més sofisticada per part dels electors, però no es pot dir que aquesta manera d'actuar sigui inadequada per a la democràcia, tal com aquesta funciona realment en les societats actuals. Si tenim en compte els incentius a la implicació activa dels ciutadans presents en els nostres sistemes de govern representatiu –més aviat escassos– i el tipus d'informació que difonen els mitjans de comunicació –abundant però poc instructiva per al ciutadà–, aquest comportament resulta més que sensat. Amb els elements disponibles, els votants fan tant com poden per arribar a una decisió encertada. La percepció dels líders i de les seves característiques personals són ingredients essencials en la construcció de la confiança política. Potser si els teòrics de la democràcia haguessin dedicat més temps a entendre la importància de la confiança entre governants i ciutadans, alguns politòlegs no haurien menystingut la significativa influència dels líders en els processos electorals.

Els votants tenen en compte el caràcter dels líders sobretot en la mesura en què els proporciona elements de judici que són políticament rellevants. Les promeses dels partits valen molt poc si no confiem en els líders que les han de portar a terme.

NOTES

1. Quan parlo de *líders* em refereixo als caps de cartell electorals, és a dir, als candidats –oficiosos– del partit a ocupar la presidència del govern que elegeix el parlament un cop format.
2. El volum dirigit per A. King *Leaders Personalities and the Outcomes of Democratic Elections* (Oxford University Press, 2002) constitueix l'exemple més destacat d'aquesta postura.

Els líders sí que importen

3. Les dades provenen de l'enquesta postelectoral del Centro de Investigaciones Sociológicas, realitzada el novembre del 2006 sobre una mostra de 1.965 individus.
4. En el nostre context, l'estat de les autonomies ha accentuat aquesta tendència i ha incrementat el pluralisme de les formacions partidistes d'àmbit estatal guiat per la defensa dels interessos territorials -els Montilla, Bono o Rodríguez Ibarra en són una prova.

